

IGAZGATÓVÁLASZTÁS, 1991

Az iskolaigazgatók kinevezésével kapcsolatosan az 1985-ös törvény olyan jogokkal ruházta fel a tantestületeket, amelyek a pártállami irányítás közepette merészen demokratikusnak számítottak. Az egyébként tökéletesen elszegényített és megnyomorított, minden autonómiától megfosztott és kiskorúként kezelt pedagógustársadalom kételkedve ugyan a változtatási szándék komolyságában, mégis örömmel és lelkesedéssel fogadta ezeket a jogosítványokat, mert a demokrácia halvány reményét látta felcsillanni bennük.

Kétségtelen, hogy az új szabályozás tökéletesen tükrözte a felbomlásához közeledő pártállam átmenetiségét: miközben megadta a pedagógus-testületeknek a beleszólás jogát, mindenféle korlátokkal körül is bástyázta ennek megvalósulási lehetőségét. Az is kétségtelen, hogy a 80-as évek végén éppen a még mindig szilárdan működő bürokratikus pártállami struktúrák jól bejáratott reflexei miatt a gyakorlatban a legtöbb helyen sikerült megakadályozni ezeknek a jogoknak az érvényesítését. És az is kétségtelen, hogy a pedagógus-testületek nem voltak elég elszántak és elég felkészültek ahhoz, hogy jogaikkal a körülmények ellenére élni tudjanak.

Mindezek ellenére szociológiai vizsgálataink tapasztalatai azt mutatják, hogy az elmúlt évtizedekben ez volt az egyetlen olyan központi rendelkezés, amelyik mégis valamilyen törvényes garanciát nyújtott arra, hogy a pedagógusok beleszólhassanak saját sorsuk alakításába, és amelyik demokratikus folyamatokat volt képes elindítani az egyébként tökéletesen antidemokratikusan működő iskolákban. Ugyanakkor az is világosan látszott az e tárgyban folytatott szociológiai vizsgálódásból, hogy a demokrácia, mint mindenütt, itt is hosszabb folyamat eredménye: nem elég hozzá a törvényes garancia, meg kell tanulni és be kell gyakorolni a hozzá szükséges eljárásokat is. A 80-as évek végén egy tökéletesen antidemokratikus társadalmi közeghez csak nehezen és csikorogva illeszkezhett ez a demokratikus eljárás. A rendszerváltozás azonban ebben is lényeges változást hozott. 1991 tavaszán a tantestületek már akartak, tudtak és mertek is élni vezetőválasztási jogukkal. Az igazgatóválasztások során a tantestületi döntések többségét az jellemezte, hogy nem szavaztak bizalmat a politikai szempontból kompromittálódott régi káder-igazgatóknak, ha szakmai felkészültségük nem felelt meg elvárásaiknak, de bizalmat szavaztak a szakmai szempontból megfelelő jelölteknek akkor is, ha korábban kommunista káderek voltak. Vagyis a tantestületi választásokban erősödtek a szakmai szempontok és ugyanezek jutottak kifejezésre a pályázók meghallgatására tartott tantestületi értekezleteken is, ahol a jelöltek programjait megvitatták.

Az 1991-es igazgatókinevezésekre vonatkozó önkormányzati döntéseket azonban helyenként inkább politikai és ideológiai szempontok, valamint személyes elfogultságok jellemezték, mintsem szakmai igényesség. Az igazgatóválasztások (különösen a kevés intézménnyel rendelkező önkormányzatok esetében) a helyi hatalmi harcok kereszttüzébe kerültek, a rendszerváltási szándék eltökéltségét ezek az önkormányzatok főként a régi kommunista választások kibuktatásával akarták bizonyítani akkor is, ha azok jó szakembereknek bizonyultak, és jó szakmai programokkal pályáztak. Sok esetben az igazgatóválasztást az önkor-

mányzati testületeken belüli pártharcok vagy személyi rivalizálás is befolyásolta, az optimálisnál sokkal nagyobb hangsúlyt kapott, hogy ki kiknek az embere volt eddig, és kiknek ígért a jövőre vonatkozóan elkötelezettséget.

A rendszerváltás utáni helyzet jellemzéséhez az is hozzátartozik, hogy az 1991-es igazgatóválasztások alkalmával mind a tantestületek, mind az önkormányzatok politikailag tiszta múltú, emberileg hiteles, szakmailag jól felkészült és vezetésre alkalmas pályázók jelentkezését várták az iskolák élére. Sok esetben csalódniuk kellett. Kiderült, hogy az ilyen jelöltekből nagyon kevés van, és ha van is ilyen pedagógus, az iskolák jelenlegi gazdasági és irányítási szempontból rendkívül bizonytalan helyzetében nem szívesen vállal vezető szerepet. Így az iskolák többségében kevés volt a pályázó, és a pályázók minőségi szempontból sem feleltek meg igazán az igényeknek.

Lényegében ebből a helyzetből következett, hogy 1991 tavaszán amellett, hogy az iskolák többsége megszabadult a korábbi, szakmailag alkalmatlan káder-igazgatótól, rendkívül sok volt a konfliktushelyzet az igazgatóválasztások körül. Gyakran csak nehezen jött létre konszenzus a tantestületek és az önkormányzatok között, és sok esetben egyáltalán nem is jött létre. Ebből adódóan meglehetősen sok iskola maradt igazgató nélkül és kényszerült újabb pályázat kiírására. Az önkormányzatok egy része úgy érezte, hogy a tantestületek akadályozzák fenntartói jogaik gyakorlását és az ő kezdeményezéseikre született meg 1991 őszére az *Alkotmánybíróság* döntése, amely az önkormányzati törvénnyel összeegyeztethetetlennek ítélte az 1985-ös oktatási törvény által a tantestületeknek juttatott egyetértési jogot az igazgatókinevezés kérdésében.

A pedagógusok megrendülten tapasztalták a demokrácia nevében deklarált jogfosztásukat, az egyébként is gyenge szakmai szervezetek erőtlen kísérleteket tettek a tiltakozásra, az oktatási tárca pedig engedelmesen elfogadta az Alkotmánybíróság érveit. Kísérletet sem tett arra, hogy az iskolák szakmai színvonalának és a pedagógusok demokratikus jogainak védelmében az önkormányzati törvény ide vonatkozó paragrafusainak a módosítását javasolja. Holott minden pedagógus és oktatási szakértő sejtette, amit kutatási tapasztalataink is igazoltak, hogy az igazgatókinevezés kérdésében a döntési felelősség megosztása, illetve a döntésben érintett felek konszenzusa jelenti a célszerű eljárást. A kétségtelenül demokratikusan megválasztott, de az antidemokratikus társadalmi tradíciók nyomása alatt még korántsem mindenütt demokratikusan működő önkormányzatok teljhatalommal való felruházása ebben az esetben több hátránnyal, mint előnnyel jár. A tantestületek egyetértési jogának megszűnése amellett, hogy az igazgatóválasztások folyamatában határozottan gyengíti a szakmai igényesség érvényesülését, azzal a következménnyel jár, hogy az iskolákban megindult demokratizálódási folyamatok lefékeződnek, és a pedagógusok még azt a kevés illúziójukat is elveszítik a rendszerváltással kapcsolatban, amit eddig tápláltak.

Úgy tűnik azonban, hogy 1991-ben a tantestületek közérzete már nemigen érdekelte a politikai hatalom birtokosait. Az igazgatóválasztási vétőjog mellett jóformán csak a pedagógus testületek emelték fel egyértelműen a szavukat. A hagyományos pedagógus szakszervezet közvetlenül az Alkotmánybíróság döntése után azt nyilatkozta, hogy "Ragaszkodunk hozzá, hogy az intézményvezetők kiválasztásánál érvényesüljön a nevelőtestületek vétőjoga" (*Magyar Hírlap* 1991. X. 4.). Ebben a kérdésben teljes egyetértés volt a két szakszervezet között. A PDSZ is következetesen és több helyütt nyilatkozta, hogy az önkormányzati

törvény ide vonatkozó paragrafusának a módosítását kívánja, és hogy "alku-helyzetbe kell juttatni a pedagógusokat az igazgatóválasztás kérdésében" (*Magyar Hírlap* 1991. XI. 22.). Hasonló álláspontot foglalt el az FPF, amikor úgy nyilatkozott, hogy "meg kell őrizni a tantestületek egyetértési jogát" az igazgatóválasztások során (*Köznevelés* 1992. XI. 15.). Állásfoglalást tett közzé az Iskolaszövetség is, amely szerint az új oktatási törvényben továbbra is "biztosítani szükséges a nevelőtestület egyetértési jogát" az igazgatóválasztásban (*Köznevelés* 1991. XI. 22.).

A politikai pártok hivatalos állásfoglalást nem tettek közzé. Képviselőik nyilatkozataiból azonban arra lehet következtetni, hogy eszük ágában sem volt a pedagógusok jogai mellett kiállni. A hivatásos politikusok közül egyedül *Beke Kata*, a korábban MDF-es, később független képviselő nyilatkozta, hogy ő az önkormányzati törvény módosítása mellett van. "Nem elfogadható, hogy a demokratikusan megválasztott magyar parlament szűkítse a tantestületek jogait" (*Magyar Hírlap* 1991. XI. 22.), de *Király B. Izabella* (MDF-es képviselő) ezzel éppen ellenkező álláspontot fejtett ki, amikor azzal érvelt, hogy "Sehol a világon, az évszázados demokráciákban sem szokás a tantestületeknek igazgatóválasztási jogosítványt adni" (*Magyar Fórum* 1991. XI. 22.). Hogy a két képviselő véleménye közül melyik állt közelebb az MDF hivatalos álláspontjához, azt jól érzékelteti, hogy az MKM illetékes államtitkára nem sokkal az Alkotmánybírósági döntés után úgy nyilatkozott, hogy "olyan rendeletet kell csinálni, amely szerint a tantestületek és a szülők is véleményezhetik a pályázatokat" (*Köznevelés* 1991. X. 18.). A korábbi vétőjog ebben az elképzelésben már "véleményezési joggá" zsugorodik, ez ekkor már sokkal jobban illeszkedik az MDF oktatáspolitikájához. A tárcának az Alkotmánybírósági döntés után már eszébe sem jutott a pedagógusok érdekeit tovább képviselni. A *Keresztény Értelmiségiek Szövetségének* egyik tisztségviselője pedig egyenesen úgy nyilatkozott, hogy "Két nemzedék erkölcsi-szellemi tönkretételének végrehajtóit nem lehet felruházni az igazgatóválasztás jogával" (*Népszabadság* 1991. X. 21.).

Ami az ellenzéki pártokat illeti, hivatalos nyilatkozatot ebben a kérdésben egyikük sem adott ki. *Sáska Géza*, a FIDESZ oktatáspolitikusa azonban úgy nyilatkozott, hogy "A döntés joga kizárólag azé legyen, aki a felelősséget viseli", vagyis egyértelműen az önkormányzaté (*Magyar Hírlap* 1991. XI. 22.).

A pedagógusoknak ezek után az igazgatóválasztás kérdését illetően nemigen lehetnek kecsegtető reményeik. Az MKM által 1991 őszén elkészített törvénytervezet az igazgatókinevezés jogával egyértelműen az önkormányzatokat ruházza fel, a tantestületeknek véleményezési jogot szán, és a vitás helyzetek eldöntését egy regionális állami intézményre, a TOK-ra kívánja bízni. A fent ismertetett álláspontok alapján úgy tűnik, akár feles, akár kétharmados törvény lesz az oktatási törvénytervezetből, a pedagógusok véglegesen elbúcsúzhatnak a rendszerváltás átmeneti éveit birtokolt igazgatóválasztási vétőjoguktól.

Andor Mihály & Liskó Ilona

(Részlet a szerzők könyvéből, amely nemsokára megjelenik az Educatio Kiadónál)